

Tudatos asszimilációs politika a közoktatásban Trianontól napjainkig

1918-ban a szerb hadsereg által elfoglalt Vajdaságban kisebbségi sorba került a magyarság. Így az új közoktatási hatóság az 1918/19-es tanévben megkezdte a gazdag hagyományokkal rendelkező magyar elemi és középiskolai hálózat leépítését, az anyanyelvű oktatás ellehetetlenítését. Bánát, Bácska és Baranya igazgató szerveinek 1918. december 9-én kelt határozata alapján az elfoglalt területeken az iskolák tanítási nyelvét a többségben lévő tanulók anyanyelve határozza meg. A nemzetközi jogrendszer tekintve e megfogalmazás biztosítéka lehetett volna a zömmel többen élő délvidéki magyarság anyanyelvű oktatásának. De sajnós, a körvonalazatlanság épp a leépítő törekvéseknek volt a táptalaja. A jelentkező gondokat csak súlyosbította, hogy a trianoni békediktátum is csak főbb vonalakban biztosította az anyaországon kívül rekedt kisebbségek jogainak nemzetközi elismerését és védelmét.¹ A magyar nyelvű iskolázatásra való jogot a következő képlékeny fogalmazásban rögzítették: „(...) az állam kötelessége, hogy iskolákat állít, amelyek a kisebbség nyelvét használják olyan területen, ahol a kisebbség nagyobb tömegben él, és ezeket az iskolákat, illetve intézményeket a költségvetésből arányos módon finanszírozza.”²

A Vajdaságban 1920. június 27-ével léptek életbe a további megszorító intézkedések, nehezen teljesíthető, illetve teljesíthetetlen követelmények. Ezzel ellehetetlenítették az egész Délvidéket lefedő és kitűnően működő magyar állami, egyházi és magán elemi és középiskolákat valamint a felsőoktatást. A megszorító követelmények egyik vonulata a magyar pedagógusokra, a másik a diákokra vonatkozott. Már 1918-ban komoly veszteséget jelentett, hogy a magyar pedagógusok nagy számban elhagyták a Vajdaságot. Az itt maradónak pedig hűségesküvet kellett tenniük, vizsgáznuk szerb nyelvből, valamint a Szerb Horvát Szlovén Királyság újonnan létrejött nemzeti tantárgyaiból is.³ A sikeresen vizsgázó pedagógusok többségét ezután az ország legelmaradottabb vidékeire, pl. a Szandzsákba helyezték. Így a mesterségesen előidézett, riasztó pe-

dagógushiány – amit a 30-as évek elején 115 magyar pedagógus kényszernyugdíjaztatásával csak növeltek – megnehezítette a magyar nyelvű oktatást.⁴

A magyar osztályok megnyitását a létszámminimum döntötte el. (Ezt a miloševići rendszer is sikeresen alkalmazta.) Az elemiben 30, a középiskolában 20 fővel indítottak osztályt. De gyakran megtörtént, hogy az előírt létszám dacára mégsem nyílt meg az osztály, esetleg a tanév folyamán zárták be, mivel még egy önkényesen értelmezhető feltételnek kellett eleget tenniük a magyar osztályokba jelentkező diákoknak. Az újabb megszorító akadályt a hatalom így fogalmazta meg: „a további elidegenedés meggátolása érdekében más kisebbségeknek tilos magyar osztályba iratkozniuk.” Az „elmagyarosításnak” bélyegzett folyamat leállítására véget a magyar osztályokba jelentkezők vezetéknevét alapos elemzésnek vetették alá, de a nemzeti hovatartozásban a nagyapa származása volt a perdöntő: az Oktatási Minisztérium tanfelügyelői sorra járták a magyar osztályokat. Így történhetett meg az 1921/22-es tanévben egy drasztikus példastatuálás Bánságban. Ugyanis a nagybecskereki gimnázium 383 magyar diákjának a névvizsgálata során csupán 186 találtatott magyarnak (112 német, 75 zsidó, 2 szerb-horvát és szlovén, 8 más nemzetiségűnek lett nyilvánítva.) Ezek után a tanfelügyelői utasítás alapján, mivel nem volt meg a törvényes létszám, több osztályt be is zártak. A magyar diákoknak is évközben szerb nyelven kellett folytatniuk a tanulást.⁵

A magyar tannyelvű osztályokban nemegyszer a magyar nyelv és irodalom csak megszorításokkal szerepelhetett tantárgyként. Az Oktatási Minisztérium 9884-es számú 1921-ben született határozata alapján a magyar osztályokban az anyanyelv tanulása érdekében le kellett mondani a német illetve a francia nyelvről.⁶

Az 1923. március 18-ai minisztériumi átirat alapján magyar osztályok csak Szabadka, Zenta, és Nagybecskerek középiskolaiban működhettek.

Az 1931/32-es tanév még egy sorscsapásos fordulópontot hozott. Ekkor ugyanis minden előzetes bejelentés nélkül a gimnáziumokba bevezették a fölvételi vizsgát szerb nyelvből és matematikából. Mivel a fölvételi teljesen váratlanul érte a magyar ifjúságot (különben ez is volt a cél), a gyerekek zöme nem tette le a vizsgát, s ettől a tanévtől kezdve a nagybecskereki állami reálgimnáziumban is megszűntek a magyar osztályok. Ekkor már csak a szabadkai gimnáziumban és a zentai algimnáziumban működtek magyar osztályok, azzal, hogy mindössze két-három tantárgyat tanítottak magyarul vagy részben magyarul (mert ilyen is volt).

A magyar tannyelvű polgári iskolák leépítése már a '20-as évek elején elkezdődött, és az 1930/31-es tanévben fejeződött be. A királyi Jugoszlávia az egész oktatást a nagyszerb eszmék, a nemzeti kizárólagosság és elnyomó politika szolgálatába állította.

Az 1941 áprilisában összeomlott, feldarabolódott Jugoszláv Királyságból Délvidék visszakerült Magyarországhoz. Alapfokon az oktatás a már előzőleg működő hatosztályos, illetve négyosztályos elemi iskolában indult meg. 1941-ben 335 népiskolában a tanulók 42,2%-a volt magyar. Természetesen a középiskolai hálózat is bővült, de ezt számszerűen eddig még nem dolgozták fel.⁷

A II. világháború alatt Bánát nem az anyaország, hanem német fennhatóság alatt volt, mégis újraéledt a magyar iskolahálózat. A Délvidéki Magyar Közművelődési Közösség magyar kereskedelmi és polgári iskolát, valamint gimnáziumokat nyit, amelyekben a helyi pedagógusokon kívül az anyaországból érkezett tanárok is tanítottak.⁸

A II. világháború után a kisebbségi kérdések megoldásában döntő szerepe volt az uralkodó kommunista pártnak. Az első hivatalos előírás már 1945. augusztus 10-én került napvilágra. Eszerint a kisebbségi osztály megnyitásához 20 tanuló jelentkezésére volt szükség. Ezekben az iskolákban kötelező tantárgyként vezették be a kisebbségek anyanyelvét, történelmét, földrajzát. A harmadik osztálytól a megfelelő köztársaság nyelvét, ami a Vajdaságban a szerb nyelv kötelező tanítását jelentette.⁹

1958-ban hozták meg az első szövetségi szintű iskolareformot, amely egységesen lesz érvényes az egész Jugoszlávia területén. Ekkor válnak az elemi nyolcosztályos iskolákká, a gimnázium pedig négyosztályos középiskolává. Ez a reform pecsételte meg a sikeresen működő magyar nyolcosztályos főgimnáziumokat. Nagybecskereken a magyar tanári karnak ko-

moly erőbevetésre volt szüksége, hogy megakadályozza a botrányt. Tudniillik, a nyolcadikosok, vagyis az érettségizők nem voltak hajlandók elhagyni az alma materüket, s a tanévet már a vegyes szerb-magyar gimnáziumban befejezni. A törvény újdonsága, hogy a vegyes lakosságú helységeken bevezethették a kétnyelvű oktatást, ami újabb lehetőséget nyújtott az anyanyelvű oktatás háttérbe szorítására.

A Szerb Népköztársaságban először 1960-ban hoztak törvényt olyan iskolák alapításáról, amelyekben a tanítást a nemzetiségek nyelvén szervezték meg. A kisebbségi osztályok megnyitásához 15 fős tanulói minimumot határoztak meg az általános és középiskolákban is.

A Jugoszláv Szövetségi Köztársaság 1963-ban hozott alkotmánya biztosítja az anyanyelv szabad használatát. A 83-as szakasz kimondja, hogy a szakiskolák és gimnáziumok osztályaiba be lehet vezetni az anyanyelvű oktatást, sőt a felsőoktatásban is bevezethető egyes tantárgyak vagy tantárgycsoportok anyanyelvű oktatása. Ez a rendelkezés az eddiginél valamivel szélesebb lehetőséget nyújt a magyar oktatás bővítésére.

Vajdaság Szocialista Autonóm Tartomány alkotmánya kimondta, hogy az iskoláskor előtti és az általános iskolai oktatást és nevelést a népek és nemzetek nyelvén biztosítják. Ezzel megnyílt az út a magyar nyelvű oktatás részleges megszervezésére Vajdaság egyes főiskolai és egyetemi intézményeiben. Az 1974-es alkotmány szinte teljes önállóságot biztosított az oktatási és nyelvhasználati kérdések megoldásához.

A '70-es évek derekán emelték középiskolai rangra a szakmunkásképzőket.

1977-ben hozták meg a nemzeti kisebbségek számára kedvezőbb törvényt, amely biztosítja a kisebbségeknek az anyanyelvű óvodai és napközis nevelőmunkát, az anyanyelvű oktatást az általános iskolában, valamint az iskolareform eredményeként létrejött úgynevezett egységes középiskolában, amely kétosztályos volt. A középiskola harmadik osztályától (amely egy- illetve két éves szakmai vagy gimnáziumi képzést nyújtott) a kisebbségi tagozatok megnyitására 15-ös minimális tanulói létszámot írtak elő. A felsőoktatásban továbbra is lehetővé teszik, hogy 30 fős kisebbségi csoportok alakulhassanak egy-egy tantárgy anyanyelvű oktatásának megszervezésére.¹⁰

Az előző oktatási törvényhez viszonyítva ezt a kisebbségek is jónak találták. Sajnos, a gyakorlat csakhamar az ellenkezőjéről tett tanúbizonyságot. Mivel a

reform által megbontott középiskolákban csak az első két éven volt kivitelezhető az anyanyelvű oktatás, a harmadik osztálytól kezdve már a vajdaság legtöbb szakközépiskolájában meg szakmunkásképzőjében lehetetlenné vált a kisebbségi osztályok beindítása, hisz a reform következménye lett, hogy a szakok, szakmák ésszerűtlenül felaprózódtak. Vajdaságban 28 alapszakma lett, s ezen belül 287 szakmai profil (építésfelügyelő-helyettes, cipőfelsőrész-készítő!). Ez lehetetlenné tette a 15-ös létszámminimum megvalósítását még a többszámú területen, így több szabadkai iskolában is.

A reform nyomán 1977-ben Nagybecskerekben három középiskolában szűnt meg végérvényesen a magyar nyelvű oktatás. Vajdaság-szerb pedigré az iskolahálózat átjárhatatlansága miatt a kisdíjak mind nagyobb hányadát írták azonnal szerb tannyelvű első osztályba. A látszólag ideális oktatási törvény így hihetetlenül felgyorsította az asszimilációt.

Az egységes kétosztályos középiskola 1987-ben szűnt meg, és visszatértek a három- és négyéves szak-, illetve szakközépiskolák. A négyéves gimnáziumot csak 1990-ben állították vissza.

Az eltelt 15 év pótolhatatlan veszteséget okozott. Míg az 1978/79-es tanévben 34 középiskolában folyt magyar nyelvű oktatás, az 1985/86-os tanévben már csak 22-ben. A diákság összlétszáma 31,4 százalékkal csökkent.

1989 elején, amikor a második Jugoszlávia felbomlását célzó elgondolások mind kifejezettebbé váltak, majd hamarosan kialakult az ún. egységes Szerbia, Vajdaság elvesztette önállóságát. Az előkészített új törvénytervezet első változata 30 tanuló jelentkezésétől tette függővé az általános iskolában a nemzeti tagozatok megnyitását, majd a létszámot 20-ra csökkentették. Az alkotmányosságára hivatkozó éles hangú sajtótámadások végül a törvénytervezet e cikkelyének visszavonásához vezettek.

A '90-es évek elején kezdődő elvándorlás, valamint a 15-ös létszámhoz való merev ragaszkodás újabb megszorító korlátok közé kényszerítette a magyar fiatalokat. A létszámcsökkenés miatt elsősorban Bánság kistelepüléseiben kezdtek kombinált és összevont osztályokban tanítani. Az első változat azt jelenti, hogy az első és harmadik osztályokkal, illetve második és negyedik osztályokkal egyszerre csak egy pedagógus foglalkozik, s osztja két részre a 45 percet, hogy beleférjen a két teljes tanterv. A kombinált osztály még ennél is rosszabb változat. Itt összevonják mind a négy osztályt. Ez emberpróbáló feladat elé állítja a tanítót,

hisz 45 percet négy tantervre kell elosztania úgy, hogy a kisdíjaknak nyújthassa mindazt a tudást, ami boldogabb társainak teljes 45 perc alatt jár.

A középiskolásokat illetően a törvény nyújt egy látszatlehetőséget is az anyanyelvű oktatásra, ha a kisebbségi osztály megnyitását pályázat nem biztosítja. Az oktatási törvény ugyanis szavatolja az anyanyelvű osztály megnyitását, ha a szerb osztályba bekerült 30 főből 15 magyar. Egyetlen feltétel, hogy mind a 15 tanulónak a beiratkozási ív megjegyzés rovatában (amelyhez semmilyen magyarázat vagy útbaigazítást sem fűztek) föl kell tüntetni, hogy magyarul szeretné folytatni tanulmányait. A leendő középiskolás tájékoztatatlanságból, nem egyszer félelemből, nem tölti ki az érdekeit védeni hivatott rovatot. Holott a teljes jogkör biztosításának módja épp a fordított eljárás lenne. Mert az a természetes, hogy az őshonos diák anyanyelvén tanuljon, ezért a megjegyzés rovatba az kellene, hogy kerüljön, ha szerbül akarja továbbképezni magát.

Másik gond az, hogy ilyen 50 százalékos nyelvi megoszlási arányra a szórványban semmiképp sem kerülhet sor. Ennek ellenére pályázat helyett csupán ezt a lehetőséget kínálták föl a szórványmagyarságnak 10 éven keresztül.

Az 1990/91-es tanévtől a nyolcadikos, ha négyéves középiskolai osztályba óhajtat bejutni, felvételi vizsgát kell letennie matematikából és anyanyelvből. A matematikai felvételi anyaga azonos volt mindenkinél (habár a fordítás nem volt hibátlan), de a magyar nyelv tesztlapjaival bizony voltak komoly gondok.

A húsz kérdést tartalmazó tesztlap feladatainak megoldása 50%-ban más is lehetett volna, mint amit a kulcs egyedül elfogadható válaszként kínált fel. Tehát, ha mást írt a diák, mint ami a kulcs megfejtése, a megoldásokat ellenőrző pedagógus nem fogadhatta el, még akkor sem, ha a válasz kifogástalan volt. Míg a szerb anyanyelvű tesztlapok megjegyzés rovatában több helyen is feltűntették, hol lehet az alternatívát is elfogadni. (Például: elhúzta a nótáját – értelmezéseként a kulcs szerint csak a megver volt a jó, míg az ütlegel, elver, döngöl, páhol, püföl, szétcsap stb. rossz válasznak számított.)¹¹

A hatalom az iskolahálózat ésszerűsítésének az örve alatt súlyos csapást mért a szórványmagyarság anyanyelvű oktatására. Ha emellett még tudjuk, hogy a Bánság jelentős részében a magyarság szórványban él, akkor már érezhetjük a baj méreteit. Alig több mint tíz év alatt Nagyikinda elvesztette középiskolai magyar osztályait: Pancsován, Versecen, Kevevárán már magyar általános sincs.

1991-ig Nagybecskerekén három iskolában volt teljes nyolcosztályos magyar oktatás. Ésszerűsítés gyanánt egy iskolaépületbe helyezték át a diákokat. (Olyan osztályok is megszűntek létezni, ahol 25 fős volt a létszám.) 1991-ben még három-három párhuzamos osztály volt, 1995-től már kérdésessé vált az első osztálynak a megnyitása is, mivel nem jött össze 15 gyerek.¹²

Az oktatási törvényben szereplő 15-ös küszöböt is feltétlenül 8-ra kell csökkenteni a nyugat-európai normák, illetve a reciprocitás alapján.

A Jugoszláviában lezajlott politikai változások némi reményt nyújtottak a mesterségesen elorvasztott magyar nyelvű oktatás talpraállítására. E sorok szerzője a nagybecskereki magyar középiskolai osztályok újraindításának egyik kezdeményezője, s az oktatási minisztériumhoz eljutott folyamodvány aláírója is. Tehát koronatanúja annak, hogy a mostani hatalom sem nyújtott semmit tálcán a szórványban élő magyarságnak. Kitartó, kemény és kompromisszumok nélküli küzdelem előzte meg a középiskolai pótpályázatok kiírását, amelyek esélyegyenlőséget és a magyar osztályok megnyitását biztosítják.

Minden túlzás nélkül állíthatjuk, hogy 2001/2002-vel új korszak kezdődik a Közép- és Dél- Bánság magyar nyelvű oktatásában, s ezt hangsúlyosabbá teszi a Muzslán szeptemberben megnyíló szaléziánus fiúkollegium, amely a katolikusokon kívül más történelmi egyházakhoz tartozó fiúkat is szívesen befogad.

Az oktatási rendszerek szerves és kulcsfontosságú részét képezik a tantervek, amelyek rendszerező elemzésétől helyszűke miatt el kell tekintenünk, de a jövőnköt illető általánosságokról feltétlenül szólni kell.

Itt a Vajdaságban a békés együttélés egyik alappillére egymás ismerése, s hogy ezt elérhessük, általános és alapos tantervmódosításokra van szükség. Míg a magyar iskolás a földrajz, történelem, zene, képzőművészet stb. tanterveinek köszönhetően szinte mindent tud a többségi nemzetről, ez fordítva a legcsekélyebb mértékben sincs így. Egyértelmű, hogy ezen a téren is sürgős és gyökeres változásokra van szükség. Csak néhány példát emelek ki. **A trianoni békediktátumról szóljanak hitelesen a szerb nyelvű történelemkönyvek** is, mivel ez hosszú távon közös érdekünk. Ugyanúgy, mint az, hogy a **nemzeti létünket képező fundamentális tények bekerüljenek a magyar osztályok tanterveibe**. Ennek szükségességéről legegyszerűbben úgy bizonyosodhatunk meg, ha pl. megkérdezzük az iskolást, van-e Nobel-díjasunk. Aligha is-

meri a tényállást, de azt már a legkisebbjeink is tudják, ki volt Ivo Andrić. Ezért még az sem engedhető meg, hogy a szaktantárgyak tankönyvei pusztán fordítások legyenek. Amellett, hogy az igénytelen fordítás már önmagában is sok kárt okoz, bőven van más hátránya is. Egyről szólók: a vegytan- vagy fizikaórán a tananyag természetes menetéből kifolyólag ott kellene, hogy álljon Polányi János, Oláh György, Wigner Jenő Nobel-díjasunk neve stb.

A magyar nyelv és irodalom tantervéből a szerb írókat, költőket legkevesebb két okból kifolyólag kell kikiktatni. Most csak az egyiket említem. Azt, hogy az eredeti műalkotás mindig értékesebb, mint a fordítás.

A többségi és kisebbségi oktatási rendszerbe is új tantárgyakat kellene bevezetni, mint pl. a helytörténet, amely egyrészt a tolerancia jegyében alakuló multietnikus együttélés alapja, másrészt fontos a szilárd és egészséges alapokon nyugvó azonosságtudat kialakítása, valamint a hamis gyökértelenség érzésének megszüntetése végett. Nem utolsósorban elősegíti a tisztánlátást mindkét oldalon.

Az oktatási rendszeren és tanterveken kívül az irodalomkönyvek is sok tanulságot tartalmaztak, tartalmaznak. Több évtized távlatából már aligha tudjuk megállapítani, hogy a tankönyvszerzők kényszerből, saját akaratból, vagy éppen önös érdekek miatt állítottak össze szocokommunista ideológiával átszótt olvasókönyveket. Tény, hogy a tantervek és tankönyvek szerzői is mindent megtettek azért, hogy a nemzeti önazonosság tudatát már a csírájában elfojtsák. A tankönyvírók különböző módszereket, eszközöket használtak fel e célra. Hadd említsük csak a szerkesztést, a sokat sejtető fejezetcímeket, magyarázatokat, de a képanyag szerepét sem szabad elhanyagolnunk. Az alábbiakban a múlt néhány általános iskolai olvasókönyvét elemzem.

A nyolcadik osztály számára¹³, (1965.) készült olvasókönyvben három Petőfi-verset (Kutyakaparó, A nép nevében, Szeptember végén) találunk. A magyar irodalom 56%-át, a délszláv (illetve jugoszláv) szerzők, művek 33%-át, a világirodalom 11%-át (ennek 60%-a orosz) képezi a könyvnek. A Hősökről¹⁴ című fejezetben a szerzők 86%-a délszláv, a világirodalmat pedig Solohov és Steinbeck képviselik. Magyar szerző nincs. Ha közelebről megvizsgáljuk az itt szereplő műveket, és a hozzájuk fűzött feladatokat, kérdéseket, még lehangolóbbá válik a manipuláció nyíltsága, amely azóta sem botránkozta meg a közvéleményt. Itt van pl. Desanka Maksimović: Emlékezés a felkelésre c. verse

melnek kezdő sorai: „Szerbia most titkok titka (nap nem tudja, mit hoz az éj.”¹⁵ Azután Jovan Popović: Pinki találkozik Titóval („...Már hallott Titóról, de most látta és megismerte... Mellette egyszerre törpének és ugyanakkor végtelenül nagynek érezte magát...”)¹⁶ Továbbá Vladimir Nazor: Tito parancsa, meg Oskar Davičo: Börtöncella („... Amelyre vágytam, az életért bátran (hullottam el a harcban...)” A hozzá fűződő kérdések közül csak kettő: „Milyen eszmék vezették? Elfogadjuk-e az eszmét, és hogyan valósítjuk meg?”¹⁷

A VII. osztályosoknak¹⁸ írt olvasókönyv Petőfi-verset nem tartalmaz. Az olvasmányok 75%-át teszi ki a magyar, 19%-át a délszláv (jugoszláv), 6%-át a világirodalom.

Az olvasókönyv Radu Flora: Dal az én hazámról c. versével indul („... Az én hazám gyönyörű színes festmény / a vén Triglavtól a Kajmakčalánig. / Olyan mint kert, melynek dús pompája / évről évre szebbé, erősebbé válik.)¹⁹ A folytatásban a Megbeszélés címet viselő szöveg²⁰ pedig a következő félreérthetetlen irányba tereli a diákokat: mindegyik ország egyforma szép és kedves, de a legszebb mégis az, amelyben születtünk és élünk. A mi szülőhazánk Jugoszlávia, s mi ezt az országot tartjuk a legszebbnek, ehhez ragaszkodunk mindenk fölött.

A néhány gyakorlati tanács a fenti költemény szavalásához²¹ cím alatt ezt is olvashatjuk: „Ünnepélyes komolysággal kezd a verset, de büszkeség csendüljön ki belőle.”

A Tito beszédeiből származó idézetek képezik a második olvasmány anyagát.²² Az utánuk következő kérdések között ilyen felszólítás is szerepel: „Sorold fel, melyek a pionírok állampolgári kötelezettségei Tito beszéde alapján! Olvasd el újra azokat a sorokat, amelyekben ezekről beszél!”²³

Ezek után következik V. Nazor: Tito parancsa c. hosszú vers, majd Tito 1941-ről c. olvasmány amelynek nyomán a kérdések és feladatok kizárólag szerb történelemkönyvbe kívánkozhatnak. „Ki volt a felkelés irányítója, s hol volt kezdetben a felkelés szervezőinek a székhelye?(...)Mi volt a partizán egységek jelvénye?”²⁴

Itt van még az 1941 októberében Kragujevácon lejátszódott tragédiáról szóló olvasmány.²⁵ Az ezt követő megbeszélés utolsó pontja alatt ez áll: „A német megszállók Európa-szerte hírhedtek voltak kegyetlenségükről. Hallottatok már a csehszlovákiai Udice és a francia Oradour községek szomorú sorsáról? Érdeklődjétek felőlük a magyar- és történelemtanáraitoktól!”²⁶

A II. világháború jugoszláv eseményei szerepelnek még a következő művekben is: Desanka Maksimović: Véres rege; A. Dikić: Sutjeska; Tőke István: A néphős sírjánál; Jovan Popović: Brile.

1985-ben érte meg negyedik kiadását a harmadikosoknak szánt könyv.²⁷ Az olvasmányanyag 80%-a magyar, 15%-a jugoszláv, 5%-a világirodalom. Az arányok alapján úgy tűnhet, hogy a magyar irodalom dominál, azonban az ünnepi bokréta ciklus több buktatót is rejt magában. Gyárfás Endre A zászlók c. versének illusztrációjával az alsós diákba azt sulykolják, hogy csak jugoszláv zászló (ebből hármat látunk különböző méreteken) meg vörös csillagos zászló létezik.²⁸ Az Aranyos októberi sugár cím alatt partizántörténet rejtezik magyar szereplőkkel.²⁹ A hozzá kapcsolódó utolsó feladat és az utána következő közmondás³⁰ nevelő célzata egyértelmű. („Érdeklődj idős emberektől falutok, városotok felszabadulásáról! Írd le, amit megtudtál!” A közmondás: „ Sokat élt Ki meghalt a hazáért.”)

Az V. fejezet címe: Harcos múltunk.³¹ A kis harmadikosok olvashatnak itt a legfiatalabb kézigránátosról, a gyermek Titóról és a hős Titóról. A gyerekeknek arra kell felelniük, milyen hadvezér volt Tito.³² Hihetetlen, hogy itt ilyen feladatnak is eleget kell tenniük: „Hazánkban a Kommunista Párt irányította a partizánok harcát, az ellenséges megszállók harcát pedig a fasiszta pártok: Beszélgetsetek arról, hogy mire tanították a népet ezek a pártok! Mi a véleményetek a pártok tanításáról?”³³

A tévedés lehetősége nélkül már e néhány tetszőlegesen kiválasztott olvasókönyv példája alapján leszögezhetjük: hosszú évtizedeken keresztül a magyar irodalom (de a történelem, földrajz, zene stb.) tanegységeire feltétlenül rányomták az egypárti kizárólagosság jellegét. A politika kíméletlenül megszabta a tantervek anyagát. Tehát szigorúan meghatározta és ellenőrizte (helyesebben kiiktatta) a nemzeti vonatkozású tartalmakat. Ez a minimalizálás elérte célját: a nemzeti azonosságtudat elhalványulását, a nagymértékű eljugoszlávosodást.

Mi a helyzet a használatban lévő olvasókönyvekkel? A korlátozott terjedelem miatt csak egy (véletlenszerűen kiválasztott) tankönyvet elemzünk. Varga Zoltán 7. osztályosok számára³⁴ a 94 oldalán található a Magyar jakobinus dala c. Ady-verset teljes mértékben ideologizálja a szerző, kiemelve a szockommunista időkben kiagyalt alcímet s a vershez ragasztott belemagyarázást: „Ezt a költeményt Duna-völgyi Internacionálnak is nevezik. Utolsó versszakában világosan fölis-

merhető az Internacionáléra való utalás: Ez a harc már a végső...(...) A vers szemléletesen mutatja a forradalmár Adyt, azt a költőt, aki a néphez talált, és aki a maga korában szinte egyedülállóan eljutott az internacionalizmusig. (...) ³⁵ A vers ideologizált megközelítésének tényét, és a marxista értékrendet csak hangsúlyozza, hogy a lábjegyzetben Isten nevét kis kezdőbetűvel nyomtatták. Szomorú, hogy a felvételi anyagában ez az ideologizált belemagyarozás vizsgatételként is szerepel. ³⁶

(Külön kérdéskörbe tartozik pl. az, hogy Gelléri Andor Endre milyen szempontok alapján került a tankönyvbe.)

A Drága szülőföld, szülőhazámnak földje címet viselő fejezet is több kívánnivalót hagy maga után. Egyértelmű, hogy nem az irodalmi értékrendszerre fekteti a hangsúlyt (két szerző kivételével). A testvériség-egység demagógiáját már a szocialista pártok sem szajkózzák, de tankönyvben még bőven szerepel. „Mily boldog világ ez! /Játszanak a kétajkú gyerekek.../ Hogyan kell örülni, mutatjuk nagyra, /s neveljük egymást szerbnek-magyarok. /A két kicsi ugrál és szeret velem, /s amit játszunk – történelem...” (Thurzó Lajos: Szonya) ³⁷.

A tiszta forrás c. fejezet alaposabb elemzést érdemelne. Most csak a négy oldalas Králjevity Márkó megszabadítja Szibinyáni Jankót ³⁸ c. szerb epikus

énekekkel foglalkozunk néhány mondat erejéig. Hunyadi János neve a foghíjas magyar történelemoktatás miatt alig ismert a délvidéki magyar gyerekek körében, pedig méltán lehetünk büszkéek rá. A valós tényekkel szemben itt a bátor törökverő hadvezért, szerencsétlen flótásként ismerheti meg a hetedikes diák. „Tömlőben ül Szibányáni Jankó,/ Elátkozott sík Nevezsinyében/ Török nem adta váltságért,/ Sem váltságért, sem sárga dukátért (...)/ de akarta szegény Jankót fenyőfára húzni ...” Hunyadi, aki itt csak szegény Janó, még az arra járó legényt is nagy alázattal daliának nevezi. Az epikus ének végén természetesen Králjevity Márkó lesz az, aki egyszer maga kiszabadítja a „szegény Jankót” A hozzá tartozó feladatok is érdekesek: pl. „Keresd meg az énekekben említett helyneveket a térképen!” Érdekes, hogy Kőmíves Kelemenné c. balladánk színhelyét nem kell megkeresni!

Hogy a magyar irodalom tantervével, tankönyveivel valami nincs rendben, bizonyítja a tizennégy évvel ezelőtti felmérésem ³⁹ is, ahol a középiskolások II. osztályában a diákok 42%-a hitte azt, hogy Az alföld c. Petőfi verset József Attila írta, s ugyanennyien állították, hogy az Erőltetett menetnek ő a szerzője, míg az érettségizők 10%-a úgy tudta, hogy az Aranyember is József Attila műve.

1 Dr. Tóth Lajos: Magyar nyelvű oktatás a Vajdaságban 1944-től napjainkig, 1994. 9.

2 Galántai József: Trianon és a kisebbségvédelem 121 (Idézet a jugoszláv szerződés 9. cikkelyéből)

3 Nedeljko Ljubic: Gimnazija izmedju dva rata, Zrenjanin 1996.

4 Dr. Tóth Lajos: i.m. 12.

5 Arhiv Jugoslavije, Fond Minsitarstva Prosvete: Srpske velike gimnazije Petrovgrad 66-831-1264 1919-23

6 Slavoljub Grozdanov: Razvitak skolstva u Zrenjaninu izmedju dva svetska rata (kézirat)

7 Dr. Tóth Lajos: i.m. 13.

8 Zrenjaninska gimnazija 1846-1998 Zrenjanin, 1998. 105.

9 Dr. Tóth Lajos: i.m.

10 Dr. Tóth Lajos: i.m.

11 Marcsók Vilma: A felvételi rémképei. Napló 1990. július 4.

12 Marcsók Vilma: A minőségi lét érdekében. Napló, 1995. február 15.

13 Sárosi Károly: Olvasókönyv az elemi iskolák 8. osztálya számára, Subotica, 1956.

14 Sárosi Károly: Olvasókönyv az elemi iskolák 8. osztálya számára, Subotica, 1965. 171.

15 U.o. 172.

16 U.o. 175.

17 U.o. 196.

18 Tőke István: Olvasókönyv – általános iskolai nyelvoktatás 7. osztály, Újvidék, 1984.

19 U.o. 3.

20 U.o. 4.

21 U.o. 4.o.

22 U.o. 8.o.

23 U.o. 10.o.

24 U.o. 16.o.

25 U.o. 17.o.

26 U.o. 21.o.

27 Kaszás Klára – Ódri Zsófia: Olvasókönyv az általános iskolai nevelés és oktatás 3.osztálya számára, Újvidék, 1985.

28 U.o. 124.o.

29 U.o. 125.o.

30 U.o. 127.o.

31 U.o. 147.o.

32 U.o. 148-153.o.

33 U.o. 160.o.

34 Varga Zoltán: Olvasókönyv az általános iskolák 7. osztálya számára, ötödik kiadás; Zavod za izdavanje udžbenika i nastavna sredstva Beograd 1999.

35 U.o. 95.o.

36 A 2000/2001 (és 2001/2002-es) tanév középiskoláiba iratkozó tanulók felvételi vizsgakérdései a Magyar nyelvből 111.o.

37 U.o. 122.o.

38 U.o. 58.o.

39 Marcsók Vilma: Az iskolai hétköznapokban élő József Attila in Magyar Szó, Kilitó, 1987. dec. 5.